

УДК 316.33:32

В.М. СЕРГІЄНКО

ПОВЕДІНКА МІСЦЕВИХ ЕЛІТ В АКТИВНИХ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ (ФРАГМЕНТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Розглянуто електоральну поведінку місцевих еліт, яка розуміється тут як прояв активності їх представників під час виборчих кампаній і досліджується в руслі діяльнісного підходу. Соціальне позиціонування в активних електоральних процесах проаналізовано у зв'язку з участю місцевих еліт у виборах до місцевих рад. Для цього диспозиції і прояви еліт у цей період вивчалися як трансформація та використання ресурсу еліт і оцінювались у зіставленні з результатами голосування.

Ключові слова: *місцеві еліти, електоральний процес, субмезорівень, диспозиції, прояви, системні компоненти діяльності, діяльнісний підхід.*

Теоретичні пошуки стосовно еліти та особливостей її діяльності в контексті розвитку її суб'єктів дали нам змогу висловити припущення, які потребують своєї верифікації, перевірки дослідним шляхом.

Основним теоретичним надбанням стало те, що суб'єкти еліти у своїх соціальних практиках виглядають як носії певного ресурсу, котрий трансформується постійно – і кількісно, і якісно, але не актуалізується до певного часу як чітке соціальне позиціонування. Ця, як ми її назвали, соціальна актуалізація еліт має визначатись якраз перевершенням ресурсу певного критичного рівня. Однак для того, щоб стартувати в цьому аспекті, вона має чимось немовби запускатись, тож майже очевидним припущенням є те, що електоральні процеси спонукають ресурсну еліту до соціальної актуалізації. Особливо це стосується тієї фази в електоральних процесах, котра позначається як активна.

Як правило, електоральний пласт соціологічно-дослідної тематики стосується поведінки виборців, і саме в ній соціологи вбачають основну тематику для досліджень у цій сфері. Але вивчення електоральної поведінки, позиціонування тих, хто балотується, також може дати основи для спроб соціального аналізу та прогнозування.

Також необхідно зазначити, що дослідження електоральних процесів на місцевому рівні здійснюються переважно в контексті більш масштабних завдань. Місцеві еліти як суб'єкт виборчих процесів майже не досліджувались як цілісний феномен з його значущими характеристиками та соціальними проявами.

Отже, питання можна сформулювати таким чином: “Чи заслуговують ті, хто балотуються до органів місцевої влади, на те, щоб іменуватися елітою, хоча б навіть і місцевою? І яких вони зусиль докладають для того, щоб бути обраними?”. Необхідно також зазначити, що суб'єкти місцевих еліт, коли вдаються до передвиборчих змагань,

беруть на себе сценарій політичної боротьби, тож у руслі елітологічних соціологічних вчень розцінюються в цей момент як політична еліта.

Основи теорії політичної еліти закладено на початку ХХ ст., коли еліти взялися вивчати італійські соціологи В. Парето та Г. Моска. Далі ці наукові погляди були розвинуті німецьким соціологом Р. Міхельсом (30-ті–40-ві рр. ХХ ст.). Відтоді означення “політична еліта” набуває дедалі ширшого вжитку у соціологів та політологів.

З тих часів воно розвивалося та характеризувалося змістовною динамікою. На сьогодні можна констатувати, що питанням еліт як соціологічною проблемою спершу займалися такі дослідники, як В. Липинський, І. Франко, Д. Донцов, пізніше О. Вишняк, К. Михайлова, Н. Селютіна, В. Северинюк, А. Зоткін, інші автори, але об’єктом їхньої уваги переважно була провідна верства соціуму загальнодержавного масштабу.

Що стосується електоральної поведінки соціуму, то ці питання вивчалися в численних дослідженнях, зокрема, українських соціологів О. Вишняка, Є. Головахи, Н. Паніної, В. Полторака, Ю. Сурміна, В. Чигрина та інших відомих науковців.

У наших розробках окреслено певний теоретико-методологічний комплекс у розумінні еліт, включно й місцевих, котрий повинен дати можливість проводити емпіричні дослідження місцевих еліт і надавати основи для їх глибшого розуміння та прогнозування їхньої соціальної активності.

Таким чином, постає певне проблемне коло із цього питання, яке визначає *мету статті* – застосувати дослідницький комплекс засобів для емпіричного виявлення поведінки суб’єктів місцевої еліти в активних електоральних поцесах.

Для досягнення цієї мети доцільно виконати такі завдання:

- окреслити теоретичні основи та методологічні засоби для розгляду електоральних процесів на місцевому рівні;
- застосувати їх для дослідження соціального позиціонування місцевих еліт в активних електоральних процесах.

За результатами наших теоретичних розробок, суб’єкти еліти у своїх соціальних практиках виглядають як носії певного ресурсу, котрий не актуалізується до певного часу.

Оскільки об’єктом цього дослідження є еліта, то слід провести розгорнуте оцінювання еліти, що може в онтологічному плані конкретизуватись як оцінювання реальних суб’єктів еліти (і тоді воно наближається до експертних висновків на зразок політологічних, журналістських, економічних тощо), або в узагальнено-соціологічному плані – і тоді це оцінювання може претендувати на спосіб осягнення і деякого прогнозування соціальної реальності в її динамічному аспекті.

Тобто йдеться про те, хто може вважатися елітою, як це відображається в суспільній свідомості і до чого це може призвести в плані зростання ресурсу такої еліти – до входження її в політику чи включення до інших форм соціального впливу.

Певна річ, узагальнення такого порядку, як правило, потребують доволі масштабних емпіричних досліджень. У нашій роботі навпаки – масштаб є доволі локальним з кількох причин.

По-перше, еліта з огляду на її сутність не є масовим соціальним продуктом, тому суб'єкти еліти одного досліджуваного району нашої області не можуть надати достатню кількість таких елітних осіб, що були б подібні до респондентів і тим забезпечували певну репрезентативність.

По-друге, тут ставиться за мету не надати вичерпну картину щодо суб'єктів еліти, як це робиться в політологічних експертних висновках, а виявити закономірності стосовно того, що суб'єкти здійснюють у процесі соціального позиціонування і, головне, того, до чого воно призводить. Тобто визначити, яких суб'єктів еліти обирає електорат у зв'язку з їхніми визначальними рисами. Ці риси були окреслені нами в теоретичній площині, що зумовило формування методичних основ для емпіричного дослідження еліт.

По-перше, те, що внутрішньо притаманне суб'єктові еліти, дістало позначення диспозиції, розглядається як чотирирівневе утворення (з біологічним, психологічним, типологічним та соціальним рівнями). Наявність цих диспозицій визначає ресурсність суб'єкта, яка, втім, може бути наслідком перевершення критичного рівня і за одним із рівнів. У теоріях еліт ідеться в таких випадках про соціальний рівень, тож його можна розглядати як найвищий і певним чином інтегровальний.

По-друге, діяльнісні прояви суб'єктів розглядаються в змістовному та формальному аспектах. Змістовний структурується через сукупність системних компонентів діяльності (перетворення, оцінювання, пізнання та спілкування). Формальні розпадаються на дві частини – екстенсивну та інтенсивну. Формально-екстенсивна стосується широти залучення елітників до електоральних процесів і розглядається як сукупність таких рівнів активності: уникнення, участь, діяльність, керівництво. Формально-інтенсивна розглядається як міра напруження зусиль суб'єкта еліти: низька, середня, висока.

Серед соціальних об'єктів, що привернули нашу дослідницьку увагу, цікавим буде навести угруповання, що утворило певний груповий суб'єкт місцевої еліти, а саме: громадську організацію “Моя партія – Мелітопольщина”. Три десятки її членів балотувалися персонально на різних виборчих округах до Мелітопольської міської ради. В нашому дослідженні відображено особливості їх диспозицій та проявів. Як результат, стало можливим здійснити певні узагальнення.

Оцінювання членів цієї громадської організації здійснювалось на основі таких методів:

- біографічний, котрий давав змогу визначитись із диспозиціями одиничних суб'єктів стосовно їх ресурсності та належності до одного з різновидів місцевої еліти;
- експертне оцінювання, яке здійснювалось засновниками цієї організації на етапі її формування в плані особового складу, та членами

передвиборчого штабу, яке дало змогу оцінити формальні аспекти у проявах суб'єктів на етапі активних електоральних процесів.

Таким чином, позиціонувальний процес детально відстежено на прикладі одного з місцевих елітних утворень, яке об'єдналося в громадській організації “Моя партія – Мелітопольщина” саме на виборах 2010 р. На цій базі доречно здійснити аналіз місцевих еліт в активних електоральних процесах.

Це можна обґрунтувати кількома причинами.

По-перше, в програмних настановах цього об'єднання декларовано те, що об'єднання людей у це угруповання підпорядковане меті покращити життя мешканців як самого Мелітополя, так і Мелітопольського району, об'єднавши їх ідеологічно, інтелектуально, організаційно. Саме тому й у назві фігурує слово “Мелітопольщина”. Таке поєднання інтересів міста і села було задеклароване вперше.

По-друге, керівництво громадської організації, як буде показано, інтегровано в еліту вищих рівнів, а особовий склад місцевого рівня добирався (рекрутувався) саме керівниками-засновниками, що становить додатковий дослідницький інтерес.

По-третє, аналіз такого угруповання може стати чимось на зразок апробації дослідження місцевих еліт, результатом чого постане інструмент не тільки в соціологічній констатації процесів субмезорівня, а й може слугувати підґрунтям прогностичних бачень щодо перспектив тих чи інших суб'єктів місцевої еліти – як індивідуальних, так і групових.

Так чи інакше слід зазначити, що на рівні електоральних процесів, пов'язаних із виборами до Мелітопольської міськради, не всі суб'єкти спромоглися самотужки перетнути умовну межу – “лінію актуалізації” – і включитися до політичного процесу. Відтак вони були рекрутованими “зовні” – засновниками організації МПМ. Тож позначати їхню належність до продуктивної чи політичної еліти було б недоречно й безпідставно. Лише один з них є “роботодавцем” (продуктивна) і двоє, будучи держслужбовцями невисокого рівня, можуть вважатися “бюрократами” (політична). Тому й обмежимося позначенням виду діяльності та відповідними системними компонентами діяльності (СКД).

Також необхідно врахувати формальні ознаки соціальної впливовості суб'єктів. Оскільки більшість із них не ставила собі цю впливовість за мету до активних електоральних процесів, то ми будемо змушені оцінювати їхню активність у цьому напрямі саме в період передвиборчих змагань.

Тому позначимо міру участі кожного в активних електоральних процесах через формально-екстенсивні прояви (унікнення, участь, діяльність, керівництво), користуючись джерелами експертів з виборчого штабу. А за формально-інтенсивними ознаками проявів суб'єктів позначимо їхню соціальну впливовість (низька, середня, висока).

Також позначимо характеристику суб'єктів активних електоральних процесів з урахуванням інформації від експертів з виборчого штабу. Слід зазначити, що не всі рекрутовані стали справжніми суб'єктами виборчої

боротьби. Тому визначити їх за критеріями чотирирівневого утворення (з біологічним, психологічним, типологічним та соціальним рівнями) було складно. Отже, визначенню підлягають лише ті з них, котрі за формально-інтенсивними ознаками своїх соціальних проявів отримали високу оцінку.

Результати подано в таблиці.

Висновки. Аналізуючи отримані результати, можна зробити кілька висновків.

Емпіричне виявлення суб'єктів місцевої еліти Мелітопольщини та їх соціальне позиціонування в активних електоральних процесах проаналізовано у зв'язку з виборами до місцевих рад – Мелітопольської міської ради. Отримані дані зіставлено з результатами голосування з метою віднайти відповідності в диспозиціях і проявах з реальними досягненнями за наслідками виборчого процесу.

Зрештою, на високі результати спромоглися соціально впливові суб'єкти й ті, що виявляли активність у передвиборчій кампанії. Констатовано також, що залучені до місцевої громадської організації персоналії не мали достатнього ресурсу. Коли ж такі актори не включались в активні передвиборчі процеси, то посідали найнижчі місця у своїх виборчих округах.

Результати підвищуються, насамперед, у тих суб'єктів еліти, котрі наближені до продуктивної еліти, мають велику впливовість.

Активність у передвиборчих змаганнях також має вплив, але не дає вирішального результату в тому разі, коли впливовість невисока. Так само можна сказати й про те, що деякі впливові суб'єкти отримували досить високі результати, незважаючи на епізодичну участь у перегонах.

Можна стверджувати, що за допомогою діяльнісного підходу відбувається об'єктне поєднання в цілісний досліджуваний комплекс:

- місцевої еліти як одного із суб'єктів електоральних процесів;
- електорату як ще одного суб'єкта, який своєрідно перетворюється на об'єкт впливу з боку еліт;
- особливостей діяльнісних проявів еліти у виборчому процесі, в якому на увагу заслуговують різні форми проявів, котрі можуть бути позначені як соціальне позиціонування.

Додаткової актуальності набувають питання, пов'язані з мезорівнем, оскільки в Україні проголошуються тенденції до підвищення ролі місцевого самоврядування в державному устрої. Участь місцевих еліт потребує більш прискіпливої уваги соціологів, для чого необхідно оптимізувати, зокрема, й інструментальний (методологічний) аспект таких досліджень.

Список використаної літератури

1. Каган М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
2. Северинюк В.М. Політична поведінка: проблеми теорії та методології : монографія / В.М. Северинюк. – К. ; Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 432 с.
3. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / [за ред. В.Г. Городяненка]. – К. : Академія, 2003. – 560 с.
4. Основы социологии : учебник / В.В. Латышева. – М. : Дрофа, 2004. – 240 с.

Сергиенко В.М. Поведение местных элит в активных электоральных процессах (фрагменты эмпирического исследования)

Рассмотрено электоральное поведение местных элит, которое понимается здесь как проявление активности их представителей во время избирательных кампаний и исследуется в русле деятельностного подхода. Социальное позиционирование в активных электоральных процессах проанализировано в связи с участием местных элит в выборах в местные советы. Для этого диспозиции и проявления элит в этот период изучались как трансформация и использование ресурса элит и оценивались в сопоставлении с результатами голосования.

Ключевые слова: *местные элиты, электоральный процесс, субмезоуровень, диспозиции, проявления, системные компоненты деятельности, деятельностный подход.*

Sergienko V. Behavior of local elites in the active electoral process (fragments of empiric study)

The question of electoral behavior of local elites is watched. This behavior has to be minded like the manifestation of elite actors activity during the pre-vocation process and researched by activitian approach. Social possession in the actual electoral processes is analyzed with concerning of participation of local elites in the vocations to the local official power institutions. For this purpose the elites dispositions and manifestations were marked with concerning of vocation results.

Key words: *electoral behavior, local elites, sociology researches, social sub-media-level, activity approach.*